

EN MIDDELFARTPRÆSTS TRÆNGSLER

Fra Katholicismens sidste Dage i Danmark

Af *Vilh. Lorenzen*

Hr. Peder Farver, Sognepræst til St. Nikolaj Kirke i Middelfart, var i Sandhed kommet i en højst ubehagelig og pinlig Situation. Det var gaaet ham saa galt som vel muligt i en forøvrigt gal og ond Tid — Kong Christian II's sidste urolige Aar. Paa det skønne Fyen var der tilmed særlig vanskelige Forhold. En Herskernatur som Jens Andersen Beldenak — lige eventyrlig i Begavelse og i Griskhed efter Guld og Ære — havde nødtvunget maattet forlade Fyens Bispestol; Kongen havde 1517 sat ham i Fængsel, og her blev han siddende til 1520. Intet Under, at alskens Vilkaarlighed gik i Svang indenfor Stiftet, hvor nu en Vikarbiskop førte Krumstaven.¹

En skønne Dag i det Herrens Aar 1520, da Hr. Peder sad i sin Stue i Præstegaarden i Middelfart, havde han faaet fornemt — altfor fornemt Besøg. Det var ingen ringere end hans højeste gejstlige Foresatte paa Stedet, selveste den mægtige Prælat Hans Hansen, Landprovst i Assens Provsti. Og han var endda ikke alene. I Følge med ham optraadte den lokale Øvrighed, repræsenteret af dens to fornemste Mænd, den kgl. Hovedsmand paa det nære Hindsgavl, Gjerd Nielsen Drefeld til Gersnæs og Ingelstad i Skaane, hvem ogsaa selve Middelfart By var underlagt, og Bispens Stedfortræder i Retssager — Officialen — i Vends Herred, Jens Nielsen.² At de tre Herrer ikke kom i nogen videre venlig Hensigt, var ikke vanskeligt at se, og det Følge af Middelfartborgere, der sluttede op bag dem, forraadte klarlig, at man havde ondt i Sinde.

¹ Skildringen hviler paa et Pavebrev af 13. Februar 1521 i Krarup & Lindbæk: *Acta pontificum Danica*, VI, 4841.

² Danske Herregaarde ved 1920, II, p. 188.

Helt uforberedt var dette vel ikke kommet paa, og naar Hr. Peder senere tænkte Sagen igennem, maatte han indrømme, at han burde have forudset, hvad der vilde komme, og truffet sine Forholdsregler — ved at forsvinde i Tide.

Men nu var det for sent! Med Provsten selv i Spidsen trængte de vrede Mænd voldeligt ind i hans Bolig, sikrede sig øjeblikkelig hans velærværdige Person og lagde i Provstens Navn Beslag paa alt, hvad han ejede og havde. Man nøjedes ikke med slet og ret at gribe ham; den arme Præst blev lagt i Jern og i denne medynksvækkende Tilstand i hele 8 Dage holdt tilbage i sin egen udplyndrede Præstegaard, lænket paa Hænder og Fødder — som om han alt var overbevist om og havde bekendt en svær Misgerning. Og Lidelse dyngedes paa Lidelse. Da de 8 Dage var gaaet, lod Provsten, der var lige uforsonlig, Hr. Peder — stadig i Lænker — føre de 5 Mil ad Landevejen til Assens, hvor Gjord Drefeld, der var fulgt med Fangen, i to Dage holdt ham under Laas og Slaa i selve Provstegaarden for derefter at sende Staklen videre.

Haardt medtaget — Lænkerne maatte han beholde paa sig — naaede han, stadig under Opsyn af Gjord Drefeld, de 5 Mil frem til Faaborg og derfra de 4 Mil til Svendborg — en By, han fik Lejlighed til at opholde sig i adskilligt længere, end han strengt taget skøttede om. Thi her — men uvist hvor — maatte han tilbringe over en Maaned — 36 Døgn. Egentlig havde det været Mening, at den ulykkelige Mand skulde være holdt i strengeste Forvaring paa Odense-Bispens faste Hus, Ørkel, tæt Nordøst for Byen. Men dette blev der intet af, og ikke uden en vis Taknemmelighed maatte Hr. Peder senere i sit Liv tænke tilbage paa Biskop Jens Andersens Foged her, thi denne Hædersmand erklærede rent ud, at han hverken vilde eje eller have den fangne Præst indenfor sine Enemærker, uden han fik klar Besked om, for det første, hvorfor Fangen var sat fast, og dernæst, hvorfor han egentlig skulde holdes i Fængsel. Dette Standpunkt fra Fogedens Side var selvfølgelig ganske korrekt, men skyldtes sikkert mindre den ulykkelige Middelfartpræsts blaa Øjne end en vis

Troskabsfølelse overfor sin fraværende Herre, Jens Andersen Beldenak, omsat i Had til de Mænd, der nu ublufærdigt bredte sig i hans Embede og hvortil i højeste Grad netop den Assens Provst hørte. Men Resultatet blev kun, at den arme Præst kom fra Asken i Ilden. Thi da man nu ikke rigtig vidste, hvad man skulde gøre ved ham, raadede en af Vikarbispens fornemste Tjenestemænd, Officialen i Odense, Mads Pedersen, til at sende ham videre de 6 Mil til Odense. Og her holdt han nu sit Indtog i selve Bispegaarden — det store røde Hus nede ved Aaen bag St. Albani Kirkegaard — faa Aar i Forvejen bygget af Jens Andersen Beldenak.

Her — i hans Herres og Mesters Hus — gik det først Middelfartpræsten rigtig galt — thi derved faldt han i Hænderne paa en ny Magthaver — den fraværende Biskops Stedfortræder — ogsaa en eventyrlig Skikkelse og en Lykkejæger af Format, Vincentius Kampe. Denne Mand var af Fødsel Nederländer, men optræder pludselig som Graabrodermunk i Kallundborg, hvor han blev opdaget af Kong Christian II og i hans Ærinde sendt til Rom; her var han avanceret til Titulærbiskop af Gardar i Grønland. Og nu sad han paa Bispegaarden som Udøver af de biskoppelige Forretninger i Fyens Stift — var bleven en stor Herre, tryk ved Venskabet med Kong Hans's Enke, Dronning Christine, der holdt Hof i sin Gaard i Odense. I Ledtog med Hr. Vincentius var baade Officialen Mads Pedersen og den Odense Foged, Niels.³

Den vikarierende Biskop havde straks ladet Middelfartpræsten sætte forsvarligt fast i Bispegaardens Fængsel — formentlig i den endnu bevarede Kælder, hvis tykke Mure og skønne, spidsbuede Hvælvinger nu lukkede fast om ham. Det var hans femte Fængsel i Løbet af halvanden Maaned! Og han maatte sandelig væbne sig med Taalmodighed, men havde han faaet Tid til at gøre sig bekendt med, hvad i gylden Skrift stod at læse over Indgangen til Bispegaarden: *Salve patientia gloriosa victrix* — Vær hilset Taalmod, ærefulde Sejrherrinde — havde han dog her faaet lidt Opmuntring. Det

³ Biogr. Lex.

kunde nok behøves! Thi nu fik Hr. Peder at føle, at det var Alvor. Dag gik efter Dag — Uge føjede sig til Uge — uden at hans Sag blev paakendt. Endelig — da han havde tilbragt henved 8 Maaneder i den gæstfri Bispegaard, sprang Fængselsdøren pludselig op paa vid Gab, og han kunde gaa, hvorhen han lystede!

Han var løsladt af Mangel paa Bevis. Det havde virkelig vist sig umuligt at rejse nogen Sag imod ham — og efter ældgammel dansk Lov og Ret maatte hans Fjender, hvor nødtigt de end vilde, slippe deres Tag i ham.

Præsten var nu en fri Mand — men hvor skulde han gaa hen? Der var ikke det, hvortil han kunde hælde sit Hoved! Til Middelfart nyttede det ikke at komme. Hvad han ejede som Privatmand, var konfiskeret ved hans Tilfangetagelse. Og som Præst til St. Nikolaj i Middelfart var han nu kun forhenværende; en anden havde sat sig fast i hans Embede, boede i hans Præstegaard, holdt Gudstjeneste i hans Kirke og hævdede de Indtægter, der egentlig tilkom ham.

Den nye Præst hed Søren Callisen.⁴

For den forhenværende Præst var der ikke andet at gøre end at gaa i Kloster — og det gjorde han.

*

*

*

Naar den afsatte Sognepræst i Middelfart i Klostercellens Ensomhed tænkte over sin Skæbne, maatte han i sit Hjertes Inderste oprøres over den Medfart, han havde lidt — og det for en Brøde, man i al Fald ikke havde kunnet overbevise ham om. Noget helt andet er, om han virkelig har gennemgaaet disse frygtelige tre Fjeringaar saa *ganske* uden Skyld af nogen Art.

Noget kriminelt fra hans Side er der naturligvis ikke Tale om, men helt uden Grund har en Mand af saa store Dimensioner som Hans Hansen jo ikke slaet ned paa en ganske almindelig Sognepræst.

Den Assens Provst var i disse Aar ikke blot en rig Mand. Foruden de store Indtægter af sit Provsti, oppebar han Indtægterne af Præste-

⁴ Aarvog for Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter, VI, 1937, S. 44.

embederne i Foel og Kjærum, af Kannikeembeder i Ribe og Aarhus, foruden af et evigt Vikariat i sidstnævnte By. Alene i Kraft heraf var han en indflydelsesrig Mand, og det ikke blot paa Fyen, men i det ganske Rige, men mest beroede hans politiske Magtstilling dog paa det nære Tillids- og Venskabsbaand, der knyttede ham til Kong Christian II, til hvis Sekretærer han hørte, hvis højtberoede Mand han var, og hvis Interesser han gentagne Gange havde forfægtet i Rom ved Pavehoffet.

Med særlig Iver støttede Hans Hansen Christian II i hans Kamp mod Odensebispens, hvem han af saare menneskelig Grund havde fattet et dybt Had til, fordi Jens Andersen havde gjort alt, hvad der stod i hans Magt for at hindre ham i at faa Assens Provsti. Derfor var det Hans Hansens Maal at slaa Bispens ned! Netop da de Begivenheder, hvori Middelfartpræsten var Midtpunktet, fandt Sted, saa det unægtelig ud, som om den energiske Prælat var lige ved at naa sit Maal. Jens Andersen var Kongens Fange, og først i April 1520 faldt han Kongen til Fode og kunde for saa vidt overtage sit Bispedømme, der dog foreløbig styredes af Vincentius Kampe. Men Betingelserne var haarde, bl. a. maatte han overlade Kongen de to Tredjedele af Bispestolens Indtægter som Bod. Det blev Hans Hansen, der kom til at oppebære dem paa Kongens Vegne! Men Jens Andersen Beldenak vendte foreløbig ikke tilbage til sit Bispedømme. Som Kong Christians betroede Mand fulgte han ham paa det Togt til Sverige, der endte med det Stockholmske Blodbad, i hvilket den fyenske Biskop ingenlunde var uden Andel.⁵

I det haarde Spil mellem de to Mænd — Bispens og hans Provst — er den usalige Præst i Middelfart aabenbart blandet ind. Thi at Aarsagen til den hele skrappe Forfølgelse mod ham er rent politisk, maa man gaa ud fra, hvis der overhovedet skal være nogen Mening i det hele.

⁵ Om *Hans Hansen* se: Saml. t. Fyens Hist. og Top., I, 204 ff. — Kirkehist. Saml., 4. R., V, pag. 137 ff. — B. Kornerup i Dansk biogr. Lex. 1936.

Om *Jens Andersen Beldenak*: C. Paludan-Müller: Jens Andersen Beldenak, 2. Udg., 1837. — J. Oscar Andersen i Dansk biogr. Lex., 1933.

Hr. Peder maa have været en Tilhænger af Bispen; han har vel foretaget sig et eller andet til Gavn for ham og ved Lejlighed gaaet hans Ærinde. Bispens Dødsfjende har anset det for vigtigt at sikre sig Præstens Person — om muligt afvinde ham vigtige Oplysninger, og at de haarde Fængselsophold har haft saadant Formaal, er højst rimeligt. Men saa meget er vist — det hele fanatisk voldsomme Slag, der var ført mod Præsten i Middelfart, var prellet af — omend det var ham, der havde maattet betale Omkostningerne med sin Person og med sit Gods og timelige Tilhold — i al Fald i første Omgang!

Om han havde indladt sig paa noget, der faldt udenfor det politiske Spils Regler eller ej, er der ingen, der mere kan sige noget om. Een Ting var han selv stærkt paa det rene med: Han vilde have Erstatning for sine Tab, Oprejsning og Hævn over sin mægtigste og farligste Fjende, den Assens Provst, med samt han Hjælper. Men unægtelig — denne Mand stod stærkt, han havde mange med sig — og det var store Folk: Hovedsmanden og Fogeden i hans Hjemegn — og i selve Stiftstaden den vikarierende Bisp, der tillige var Enkedronning Christines Tillidsmand og Kansler, og endelig Bispestolens Official og Foged. Til hans Fjender hørte nu ogsaa Hr. Søren Callisen. Sandelig — intet viste bedre Provstens Magt og Vælde i Stiftet, end at han havde kunnet faa alle disse gejstlige og verdslige Øvrighedspersoner til at virke for sig. Men allerfarligst for den tidligere Sognepræst og nu saa fattige Munk var vel nok den brede Skikkelse, han skimtede bag sine Forfølgere — ingen ringere end selve Hans Naade, Kongen.

Hvad skulde han gøre? Hvordan skulde han faa sin Sag frem?

*

*

*

Det er ikke rigtig klart, om Aktionerne mod Hr. Peder af hans Fjender opfattedes som en Sag, der hørte under gejstlig eller verdslig Ret. Ved Fængslingen var den verdslige Øvrighed overmaade virksom; paa den anden Side var det senere Bispestolens Embedsmænd, man tyede til. Hvad enten den saa haardt mishandlede Præst vilde gaa

den kirkelige eller verdslige Rettens Vej for at faa Sag rejst mod Provsten og hans Hjælpere og Venner — lige usikre var de begge, hvad Udfaldet angik. Men der *var* en Mulighed for en upartisk Dom. Det var at gaa til Paven — Middelfartpræstens allerøverste Overhoved — selve Hans Hellighed, Leo X, af Slægten Medici.

Og det gjorde han! Men sligt kostede dyrt, og naar Peder Farver kunde indlade sig paa at forfølge sin Ret helt til Rom, maa det forudsættes, at han har haft Støtte i velhavende og formaaende Mænd. Er det selve Jens Andersen Beldenak, der har hjulpet ham?

Saasnaart det var Hr. Peder muligt, fik han opsat en højtidelig Skrivelse til Paven — og den havde baade Næg og Klør — ja, det ser ud, som om han selv har faaet Midler og har kunnet rejse til Rom og her har overbragt Skrivelsen i de rette Hænder.

Efter en drastisk Skildring af hele den pinlige Sag og af al den Tort og Svie, han havde maattet udstaa, gaar han over til Hovedsagen, hvorledes han tænker sig at kunne faa sin Ret og tage lovlig Hævn over sine Forfølgere, som han bruger de stærkeste Ord om — „disse frække Helgbrydere, som med Tilsidesættelse af al Guds frygt har lagt voldelig Haand paa ham“ — samtidig med, at han meget klogt gør *sin* Ære til eet med selve den hellige Kirkes.

Han beder og bønfalder om, at Hans Hellighed, Paven, vil overdrage hans Sag til uvildige Mænd i hans Hjemegn, og han tillader sig selv at foreslaa Bispen i Ratzeburg, Henrik Bershmeier, og den dog næppe helt uvildige Biskop i Odense, selve Jens Andersen Beldenak. Disse Mænd skal Paven paalægge at lyse hans Fjender i Band — paa fuld offentlig, lovlig og virkningsfuld Vis og sørge for, at de skyes af alle Mennesker, indtil de har ydet ham, der har lidt saa uhyre Uret, fuld Oprejsning. Først da har de fortjent at løses af Bandet.

Men selvfølgelig var dette sidste — Oprejsning — det, det egentlig kom an paa for den afsatte Præst.

Derfor beder og bønfalder han ogsaa Paven om, at de to Bisper skal undersøge hans Sag — med dens Fængselsophold, Vold og Uret,

Plyndring, Skader og Tab af alle Slags og rejse Sag mod alle hans Forfølgere — ikke blot dem, han har nævnt ved Navn, men ogsaa „andre“, der var deres Medskyldige. Men de skal tillige sørge for, at Sagen bliver endt i rimelig Tid, og de skal — sidst men ikke mindst — fælde Dom i Sagen. De to bispelige Dommere skal — for at kunne gaa frem med fuld Betyggelse — have Tilladelse til at stævne alle de paagældende ved offentlig Paamindelse, og naar Dom er faldet, skal Dommerne have Lov til — om fornødent — at paakalde den verdslige Arms Hjælp for at faa Dommen respekteret.

Det varede næppe længe, før den Middelfart Præst fik sin Sag ført frem til Pavens Afgørelse, og her — i al Fald — vandt han en stor Sejr. Den 13. Februar 1521 blev Sagen forelagt Hans Hellighed Leo X, af Laurentius Compegius, Kardinalpresbyter af St. Anastasia, og alt, hvad Hr. Peder fra Middelfart havde anmodet om, blev ham tilstaaet.

Dette Budskab maa have glædet ham over al Maade. Men endnu var der lang Vej frem. Desværre ved vi intet om, hvorvidt Sagen overhovedet er blevet ført for den paagældende Domstol, ej heller med hvilket Resultat, og den saa haardt prøvede Middelfartpræst forsvinder ud af Historiens Søgelys ligesaa brat, som han er kommet ind i det!

Men dette bevægede Afsnit af en katholsk Præsts Liv i Tiden lige før Reformationen viser os den katholske Kirke i al dens Vælde. Selv en Kirkens ringeste Tjener — en fattig Sognepræst i et Land højt mod Nord — kunde trygt henvende sig til Kirkens Øverste om Hjælp og Bistand, hvor Landets egne Love og Øvrighed ikke mægtede at beskytte ham. Og Hjælp blev ydet øjeblikkelig, uden Vaklen og ganske betingelsesløst.

Civis Romanus sum — jeg er romersk Borger — var det Trylleord, hvormed en Kirkens Mand indenfor Datidens romersk-katholske Kirke kunde kræve Forsvar og Ret — og ogsaa opnaa begge Dele.